

A Lexical Comparison between Khalaj Language and Azerbaijani Turkic

Pooneh Mostafavi *

Associate professor of the Research Institute of Cultural Heritage and Tourism, Tehran, Iran

Abstract

The present research focuses on a lexical comparison as well as an analysis of the lexical variations between Khalaj and Azerbaijani Turkish. The data and research corpus have been extracted from the Iran Linguistic Atlas database for Khalaj language, prevalent in the Khalaji-speaking populations of the Markazi and Qom provinces which is being compiled at the Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. Khalaj language is an independent branch of Turkic languages, with differences and similarities among its family members, and is considered as one of the endangered languages prevalent in Iran. The 1280 words under investigation in this research were first classified based on semantic categories and then were described and analyzed based on the research theoretical framework and were eventually compared with their equivalent in Azerbaijani Turkish. The comparison basis for Azerbaijani Turkish was the native language of the author and Turkic dictionaries. Apart from the

*Corresponding Author: p.mostafavi@richt.ir

How to Cite: Mostafavi, P. (2024). A Lexical Comparison between Khalaj Language and Azerbaijani Turkic. *Language Science*, 11 (20), 141-178. doi: [10.22054/ls.2024.79164.1645](https://doi.org/10.22054/ls.2024.79164.1645).

phonetic differences and despite several lexical similarities between Khalaj and Azerbaijani Turkish, some lexical differences and formal variations were observed. Meanwhile, the language contact among Khalaj language, Persian, and Azerbaijani Turkish spoken in the neighboring villages in the studied region was examined. According to the explained hierarchy in the research theoretical framework, the mentioned language contact was in some cases of “slightly more intense contact” and in other instances of “more intense contact” type.

Keywords: lexical comparison, linguistic contact, Khalaj, Azerbaijani Turkish, Iranian Linguistic Atlas

1. Introduction

In the classification provided by Johansson (2022: 81-83) regarding Turkic languages, Khalaj Turkish is considered an independent branch of the Turkic language family, representing the Arghu language, which is distinct from the Oghuz branch of Turkic languages. Khalaj is one of the endangered languages, and its speakers primarily reside in central Iran. However, in the neighboring areas of Khalaj-speaking villages, there are regions where Persian-speaking and Turkish-speaking communities live. Johansson (2021: 19) believes that Khalaj was unknown until the 20th century. Since certain linguistic and lexical features of Proto-Turkic have been preserved in this language, it is very important for linguists to study it.

The present study aims to survey the lexical similarities and differences between the Khalaj Turkish spoken in some villages of Qom and Markazi provinces and Azerbaijani Turkish. Another goal of this research is to examine the linguistic influence of Persian and Azerbaijani Turkish, spoken in neighboring villages, on the Khalaj language according to Thomason and Kaufman's (1988) hierarchies for lexical borrowings.

Research Questions

1. What are the lexical similarities and differences between Khalaj and Azerbaijani Turkish?
2. What is the status of lexical borrowing in Khalaj from the two languages spoken in neighboring villages, i.e., Persian and Azerbaijani Turkish?

2. Literature Review

The lexical similarities and differences cause lexical variations. Geeraerts et al. (1994) consider lexical variation as a sociolinguistic variable and offer methods for measuring it. They distinguish four types of lexical variation, namely semantic, naming, formal, and contextual variation. Lexical variation has been studied by Amini (2021) in the Luri and Laki languages in the villages of Khorramabad County, and by Mostafavi (2023) in the Turkish language spoken in some villages of Kerman province in comparison to Azerbaijani Turkish (Tabriz dialect).

Various linguists have also conducted researches on the Khalaj language, among whom Minorsky (1940) is the earliest. Moghaddam (1939) collected data on the Khalaj language and compared them with the Turkish, spoken in the Ashtian region. Doerfer (1971) described data from the Khalaj language and, much earlier than that in 1968, had gathered around 60,000 Khalaj words. He also compiled the grammar of this language in 1998. Later, Doerfer and Tezcan (1994) collected a set of folk texts from the Khalaj language.

Johanson (1998) has explored the copying of Persian linguistic elements into the Turkic languages spoken in Iran, including Khalaj. Additionally, Johanson (2010) examines the language contact between Turkic languages and both related and unrelated languages. Vasheghani Farahani (2012) and Jamrasi (2013) have described Khalaj by providing numerous examples. Bosnalı (2016) presents many points regarding the history and language of the Khalaj people.

Ragagnine (2020) introduces Khalaj as a non-Oghuz Turkic language spoken in the Markazi province and analyzes the features of the language that have been altered due to its contact with Persian. Johanson (2021) discusses the linguistic characteristics of Turkic languages, including Khalaj, and covers the history and classification of Turkic languages, along with their phonetic, morphological, and syntactic features in his book.

3. Methodology

In the present study, which has been conducted using a descriptive-analytical method, a comparison has been made between basic vocabulary in Khalaj and Azerbaijani Turkish. The corpus of the research consists of data extracted from the linguistic atlas system of Iran for the Khalaj language. Currently, the system provides linguistic data from 4 villages in the Khalaj-speaking regions of Markazi province and 16 villages in the Khalaj-speaking regions of Qom province. The Iran Linguistic Atlas, which aims to identify and document the linguistic varieties of Iran, is being compiled at the Research Institute of Cultural Heritage and Tourism. The linguistic data were collected based on a questionnaire comprising 105 words and phrases, as well as 36 sentences.

In the present study, 64 words from the questionnaire were categorized into 7 semantic groups for easier analysis. These groups include kinship terms (17 items), nature-related words (11 items), plants (5 items), body parts (4 items), animals (10 items), food (4 items), and numbers from one to ten, along with "twenty", "hundred", and "thousand" (13 items). For comparing these words with their Azerbaijani Turkish equivalents, the author relied on the linguistic intuition and Turkish dictionaries. A total of 1,280 words were examined in this study.

4. Conclusion

The comparison of Khalaj equivalents for kinship terms with Azerbaijani Turkish shows that, in some cases, there are only pronunciation and phonetic differences, sometimes limited to vowel variations, such as in the equivalent for the term “daughter” (/Giz/). However, in other cases, such as the equivalents for “brother” (/lala/), “child” (/kal/), “woman” (/cifī/), and “son-in-law” (/cidæjɪ/) there are lexical differences, indicating formal variation. The equivalents for nature-related words, excluding phonetic differences, are similar in both Turkic varieties. In the category of plant-related terms, the equivalents for “tree” and “wood” (/haxadʒ/) are similar in both Turkic varieties, with only slight phonetic differences. However, for the term “leaf” (/bælj/), speakers use an equivalent that is completely different from its Azerbaijani Turkish counterpart and is somewhat phonetically similar to the Persian equivalent. Interestingly, speakers have also employed the Khalaj plural marker *-lær/* even in the Persian equivalents (*/deræxt-lær/*). The Khalaj and Azerbaijani Turkish equivalents for body-related terms are similar, aside from phonetic differences. Among the animal-related equivalents, only the words “wolf” (/birɪ/) and “chicken” (/cidic /or/ citic/) show lexical diversity compared to their Azerbaijani Turkish counterparts; the other terms only exhibit phonetic differences. Out of the four food-related words, the Khalaj equivalent for “bread” (/hicmæc/) differs from its Azerbaijani Turkish equivalent. In terms of numbers, the equivalents are similar in both Turkic varieties.

The Khalaj language of the speakers in the studied areas has been influenced by contact with Persian-speaking or Turkish-speaking individuals from neighboring villages. This is evident in the use of Persian or Turkish forms of words instead of their Khalaj equivalents. For example, in kinship terms, the Turkish equivalents for words like

“brother” and “son-in-law” have been used in place of their Khalaj counterparts. This influence can also be observed at the level of phonological rules. For example, a prominent phonetic feature of Khalaj is the presence of the initial consonant /h/ at the beginning of some words that start with a vowel. This feature has been transformed under the influence of Azerbaijani Turkish, leading to the deletion of this consonant from the beginning of above-mentioned words. Regarding the influence of Persian, speakers have used Persian equivalents instead of their Khalaj counterparts for certain terms. An example of this is the use of the Persian equivalent for the word “pigeon” (/cæbutær/ instead of /cocærtʃic/).

The results of the data analysis indicate that the language contact between Khalaj speakers and Turkish and Persian speakers living in neighboring villages can be classified as “low intensity” because a significant number of Khalaj equivalents for the relevant terms are still used among its speakers. On the other hand, it is observed that, in some cases, even certain basic words, such as some kinship terms, have been borrowed from these languages. Therefore, in these instances, language contact can be considered “high intensity”.

مقایسه‌ای واژگانی میان خلجی و ترکی آذربایجانی

پونه مصطفوی*

دانشیار پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

چکیده

در پژوهش حاضر، مقایسه‌ی واژگانی و بررسی تنوع آن بین ترکی خلجی و آذربایجانی انجام شده است. داده‌های زبانی و پیکره پژوهش، مستخرج از سامانه اطلس زبانی ایران از خلجی رایج در آبادی‌های خلج زبان استان‌های مرکزی و قم بوده که در پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری در دست تدوین است. زبان خلجی شاخه‌ی مستقلی از زبان‌های ترکی‌تبار است که با زبان‌های هم‌خانواده خود تفاوت‌ها و شباهت‌هایی دارد و از جمله زبان‌های در خطر در ایران به شمار می‌آید. در گام نخست، ۱۲۸۰ واژه بررسی شده در پژوهش حاضر، با توجه به مقوله‌های معنایی در ۷ گروه اصطلاحات مربوط به روابط خویشاوندی، طبیعت، اعضای بدن، حیوانات، گیاهان، خوراکی‌ها و اعداد دسته‌بندی شدند. سپس، بر اساس مبنای نظری پژوهش، این واژه‌ها توصیف و تحلیل و با واژه‌های ترکی آذربایجانی مقایسه شدند. مبنای مقایسه برای ترکی آذربایجانی، شم زبانی نگارنده و فرهنگ‌های ترکی بوده است. صرف‌نظر از تفاوت‌های آوایی و علی‌رغم شباهت‌های زیاد واژگانی بین ترکی خلجی و آذربایجانی، تفاوت‌های واژگانی و تنوع صوری نیز در این مقایسه مشاهده شد. همچنین، در پژوهش حاضر، چگونگی تماس زبانی خلج‌زبانان مناطق مورد مطالعه با فارسی‌زبانان و ترکی‌زبانان روستاهای همجوار آنها نیز بررسی شد. نتایج نشان داد که تماس زبانی مذکور بر اساس پیوستار مشروح در مبنای نظری پژوهش، در مواردی از نوع «شدت کم» و در مواردی نیز، از نوع «شدت زیاد» بود.

کلیدواژه‌ها: مقایسه‌ی واژگانی، تماس زبانی، خلجی، ترکی آذربایجانی، اطلس زبانی ایران.

۱. مقدمه

زبان‌های خانواده ترکی تبار وابستگی‌ها و ویژگی‌های مشابهی از نظر آوایی، واجی، ساختواری و نحوی با هم دارند (Johanson, 2022: 81). این خانواده زبانی گویشورانی در کشورهای ترکیه، قفقاز، ایران، قزاقستان، ازبکستان، ترکمنستان، قرقیزستان، تاتارستان و مناطق شمال غربی چین دارد (Kornfilt, 1991: 519). البته در مناطق دیگر، از جمله در برخی جمهوری‌های خودمختار روسیه و مناطقی از بالکان، قبرس، عراق و افغانستان نیز، گویشوران ترکی زبان ساکن هستند. یوهانسون^۱ (2022) یک دسته‌بندی از خانواده زبانی ترکی تبار ارائه می‌کند که توزیع این زبان‌ها را از نظر خویشاوندی و ویژگی‌های رده‌شناختی نشان می‌دهد (Johanson, 2022: 81-83) و به قرار زیر است:

۱. شاخه جنوب غربی، ترکی اوغوزی^۲؛ ۲. شاخه شمال غربی، ترکی قپچاقی^۳؛ ۳. شاخه جنوب شرقی، ترکی اویغوری^۴؛ ۴. شاخه شمال شرقی، ترکی سیبریایی^۵؛ ۵. چواشی^۶ (که نماینده ترکی‌های اوغوری^۷ یا بولغاری^۸ است) و ۶. خلجی^۹ (که نماینده زبان‌های ترکی آرغو^{۱۰} است). هر یک از این شاخه‌ها نیز تقسیم‌بندی‌هایی دارند که به علت محدودیت حجم مقاله از ذکر آنها صرف نظر می‌شود. در این دسته‌بندی، ترکی خلجی شاخه مستقلی از خانواده زبانی ترکی تبار محسوب می‌شود. یوهانسون این زبان را نماینده زبان آرغو می‌داند که از شاخه ترکی اوغوزی جداست. یوهانسون (2006: 161) اذعان می‌کند که از بین زبان‌های ترکی تبار، زبان‌های چواشی، خلجی و یاکوت^{۱۱} (یاقوت) با زبان‌های دیگری که در خانواده زبان‌های ترکی تبار هستند، تفاوت دارند.

-
1. Johanson, L.
 2. Oghuz Turkic
 3. Kipchak Turkic
 4. Uyghur Turkic
 5. Siberian Turkic
 6. Chuvash
 7. Oghur Turkic
 8. Bulghar Turkic
 9. Khalaj
 10. Arghu Turkic
 11. Yaqut

زبان ترکی خلجی یکی از زبان‌های درخطر است و گویشوران آن عمدتاً در مناطق مرکزی ایران ساکن هستند. البته در همجواری مناطق خلج‌زبان، مناطقی وجود دارند که در آنها گویشوران فارسی‌زبان و ترکی‌زبان زندگی می‌کنند. یوهانسون (2021: 19) معتقد است که خلجی تا قرن بیستم ناشناخته بود و باتوجه به این که در این زبان مشخصه‌های زبانی و واژگانی از زبان ترکی آغازین به جا مانده است، مطالعه آن از نظر زبان‌شناسان بسیار بااهمیت جلوه می‌کند.

هدف از پژوهش حاضر، مقایسه گزیده‌ای از واژگان موجود در پرسشنامه اطلس زبانی ایران از زبان خلجی رایج در آبادی‌های خلج‌زبان استان‌های مرکزی و قم با ترکی آذربایجانی و چگونگی تأثیر تماس زبانی خلجی با زبان‌های فارسی و ترکی رایج در روستاهای همجوار مناطق مورد مطالعه است. در بخش (۳)، در مورد روش پژوهش و واژگان بررسی شده شرح داده شده است.

مقاله حاضر علاوه بر بخش‌های مقدمه و روش پژوهش، شامل بخش‌های پیشینه پژوهش، مبانی نظری، تحلیل داده‌ها و بحث و نتیجه‌گیری است.

۲. پیشینه پژوهش

در این بخش، به‌طور مختصر به مطالعات مربوط به تنوع واژگانی^۱ در زبان‌ها، تماس زبانی زبان فارسی و زبان‌های ترکی تبار و پژوهش‌هایی درباره خلجی پرداخته می‌شود. مصطفوی (۱۴۰۲) شباهت‌ها و تفاوت‌های واژگانی بین ترکی رایج در استان کرمان و ترکی آذری گونه تبریزی را بررسی کرده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شباهت‌های بسیاری بین واژگان مورد بررسی وجود دارد و دو گونه زبانی از یک شاخه مشابه (شاخه اوغوزی) از خانواده زبان‌های ترکی تبار هستند.

امینی (۱۴۰۰) تنوع واژگانی را در آبادی‌های شهرستان خرم‌آباد در دو زبان لری و لکی مطالعه کرده است. یافته‌های او نشان می‌دهد که بخش عمده‌ای از واژگان لری و لکی در این شهرستان مشترک هستند. علی‌رغم تفاوت‌ها، در نگاهی کلی، تنوع واژگانی و ضریب تنوع دو زبان در بیشتر مقوله‌های مورد بررسی بسیار به هم نزدیک است.

1. lexical variation

خیررتس^۱ و همکاران (1994) به موضوع تنوع واژگانی می‌پردازند. آنها تنوع واژگانی را متغیری زبانی - اجتماعی تلقی می‌کنند و راهکارهایی برای اندازه‌گیری آن ارائه می‌دهند. رستم‌بیگ (۱۳۹۵) تنوع واژگانی را در قالب اطلس گویشی در استان همدان بر روی چهار مقوله واژگانی طبیعت، زمان، نسبت خانوادگی و اسامی حیوانات بررسی کرده و درصد فراوانی واژه‌ها و شباهت‌ها در آنها را در شهرهایی از استان همدان سنجیده است. نتیجه پژوهش وی نشان می‌دهد که شباهت گویشی بین ملایر و نهاوند بیشتر از سایر شهرستان‌هاست و تنوع واژگانی در مقوله «طبیعت» بیشترین و در «اسامی حیوانات» کمترین مقدار است.

اولین اطلاعات در مورد خلجی را مینورسکی^۲ (1940) ارائه داد. او به بررسی ویژگی‌های زبانی خلجی پرداخت. از نظر او، از آنجا که اقوام خلیج قرن‌ها در بین فارسی‌زبان‌ها زندگی کرده‌اند، برخی ویژگی‌های زبانی خلجی مثل هماهنگی واکه‌ای^۳ از بین رفته است.

مقدم (۱۳۱۸) در تحقیقات خود در منطقه آشتیان، در کنار داده‌های زبانی از فارسی محلی، داده‌هایی از زبان خلجی گردآوری کرد. او با استفاده از داده‌های زبان خلجی، برخی ویژگی‌های آوایی این زبان را برشمرده و نشان داده است. وی همچنین، به مقایسه واژگانی خلجی و ترکی رایج در منطقه مورد مطالعه خود نیز پرداخته است.

دوئرفر^۴ (1971: 1) علاوه بر توصیف و ارائه داده‌های زبانی از خلجی، به مطالعات مقدم (۱۳۱۸) نیز اشاره کرده است. دوئرفر (1968) نیز داده‌هایی زبانی شامل حدود ۶۰ هزار واژه خلجی گردآوری کرد. او در پژوهش‌های دیگر (1998)، به گردآوری دستور پرداخت. دوئرفر و تزجان^۵ (1994) مجموعه‌ای از متن‌های عامه را نیز جمع‌آوری کرد. از نتایج تحقیقات او می‌توان به این نکته اشاره کرد که خلجی گروه مستقلی از زبان‌های ترکی تبار است و تفاوت‌هایی با دیگر زبان‌های این خانواده زبانی دارد.

1. Geeraerts, D.
2. Minorsky, M.
3. vowel-harmony
4. Doerfer, G.
5. Tezcan, S.

یوهانسون (1998) به موضوع ورود عناصر زبانی از فارسی به زبان‌های ترکی رایج در ایران از جمله خلجی می‌پردازد.

کیرال^۱ (2000) با استفاده از داده‌های خلجی گردآوری شده از منطقه بهارستان در نزدیکی آشتیان، وند /-miʃ/ را در خلجی با ترکی استانبولی مقایسه کرده است. وی معتقد است که فارسی به‌عنوان زبان رسمی ایران بر خلجی و سایر زبان‌های ترکی تبار تأثیر گذاشته است و در نتیجه، شاهد گردهم‌برداری برخی از ویژگی‌های ساختاری این زبان در زبان‌های ترکی تبار هستیم. در خلجی همچین، تأثیر زبان ترکی آذربایجانی را مشاهده می‌کنیم. هیئت (۱۳۸۰) در ضمیمه کتابش به ترکی خلجی می‌پردازد. او ابتدا، به محل سکونت خلج‌زبانان در روستاهایی از استان قم و مرکزی پرداخته و سپس، به ویژگی‌های شاخص آوایی و ساختواری این زبان اشاره می‌کند. هیئت نیز، اعتقاد دارد که خلجی شاخه مستقلی از زبان‌های ترکی تبار است.

یوهانسون (2006) علت قرض‌گیری‌های فرهنگی و زبانی بین دو خانواده زبانی را تعاملات زیاد بین اقوام ترک با ایرانیان می‌پندارد. همچین، یوهانسون (2010) به تماس زبانی زبان‌های ترکی تبار با زبان‌های خویشاوند و غیرخویشاوند می‌پردازد. به اعتقاد او زبان‌های ترکی تبار در تماس با زبان‌های فارسی و عربی، واژه‌های زیادی را از این زبان‌ها قرض‌گیری کرده‌اند. بیشتر واژه‌هایی که از عربی قرض‌گیری شده‌اند از طریق فارسی وارد زبان‌های ترکی تبار شده‌اند.

حسن‌لی (۱۳۹۰) به مقایسه ترکی خلجی و قشقایی و ترکی رایج در صفاشهر پرداخته است. او با ارائه شواهد تاریخی و زبان‌شناختی اثبات می‌کند که ترک‌زبانان خرم‌بید از بازماندگان خلج‌ها نیستند. به گفته او، ترک‌زبانان خرم‌بید خود را از بازماندگان قوم خلج نمی‌دانند و بر قشقایی بودن خود اصرار دارند.

واشقانی فراهانی (۱۳۹۱) با ارائه مثال‌های زیادی از خلجی، به بررسی آن می‌پردازد. او نکاتی درباره ویژگی‌های آوایی، ساختواری و نحوی خلجی ارائه می‌دهد، اما مطالعات وی اصولاً زبان‌شناختی نیست.

1. Kiral, F.

جمراسی (۱۳۹۲) نیز، دستور زبان خلجی را تألیف کرده است. او علاوه بر شرح شاخته زبانی خلجی، داده‌های زبانی فراوانی را در دسترس خوانندگان قرار می‌دهد و ویژگی‌های زبانی آن را شرح می‌دهد.

فتاحی‌پور (۱۳۹۵) پژوهشی در مورد دگرگونی‌های گویش خلجی در برخورد با زبان فارسی در اثر مهاجرت خلج‌ها به تهران، انجام داده است. تمرکز او بر منطقه خلجستان است. فتاحی‌پور سن مهاجرت را مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده در دگرگونی زبان در اثر تماس زبانی معرفی می‌کند.

بوسنالی^۱ (2016) نکات بسیاری در مورد تاریخچه و زبان قوم خلج در مقاله خود مطرح می‌کند. او همچنین، در حوزه‌های آواشناسی، ساختواژه و نحو توصیف‌های خود را از زبان خلجی ارائه می‌دهد و از منظر زبان‌شناسی اجتماعی نیز، این زبان را بررسی می‌کند.

به اعتقاد دالوند (۱۳۹۸)، قوم خلج از اقوام ترک‌تبار است که پیش از ورود اسلام به ایران، زمان مغول‌ها در میان تخارستان و سیستان می‌زیستند و اکنون بازماندگان آنها در استان‌های قم و مرکزی زندگی می‌کنند. دالوند از دوئرفر (1968) نقل می‌کند که در اثر همزیستی با فارسی‌زبان‌ها بسیاری از واژه‌های فارسی وارد زبان خلجی شده است.

راگائین^۲ (2020) خلجی را به‌عنوان زبان ترکی‌تبار غیراوغوز رایج در استان مرکزی معرفی کرده و ویژگی‌هایی را که تحت تأثیر برخورد این زبان با فارسی دگرگون شده‌اند، بررسی می‌کند. در نهایت، یک متن از این زبان با ترجمه و تفسیرهای نحوی زیرنویس شده ارائه شده است.

یوهانسون (2021) به معرفی ویژگی‌های زبانی زبان‌های ترکی‌تبار می‌پردازد که در بین آنها خلجی هم مشاهده می‌شود. او در این کتاب به تاریخچه و تقسیم‌بندی زبان‌های ترکی و همچنین، به ویژگی‌های آوایی، ساختوازی و نحوی آنها می‌پردازد.

1. Bosnali, S.

2. Raggagin, E.

پژوهشگران بسیاری، از جمله یازیقی^۱ (2006)، اوبرلینگ^۲ (1974)، مارکوآرت^۳ (1901)، کُپرولو^۴ (1997) و دیگر پژوهشگران نیز در مورد تاریخچه قوم خلیج مطالعاتی انجام داده‌اند که از حوصله بحث خارج است.

همان گونه که پیشتر نیز ذکر شد، مطالعه ترکی خلیجی به دلیل وجود برخی مشخصه‌های زبانی و واژگان به‌جامانده از زبان ترکی آغازین اهمیت بسیاری است. علت آن است که پژوهش درباره این زبان، تا حدودی به منزله کشف ویژگی‌های ترکی آغازین و احتمالاً بازیابی ویژگی‌های آن خواهد بود. در پژوهش‌های پیشین، تنوع واژگانی، در زبان‌ها و گویش‌های دیگر مطالعه شده است، اما تا زمان انجام این پژوهش، موضوع ذکر شده در مورد خلیجی، به‌عنوان یکی از شاخه‌های مستقل در خانواده زبانی زبان‌های ترکی تبار انجام نشده است. یکی از نتایج حاصل از پژوهش حاضر بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های واژگانی میان ترکی خلیجی و آذربایجانی و همچنین، چگونگی تأثیر تماس زبانی گویشوران این زبان با گویشورانی غیر خلیج‌زبان است.

۳. روش پژوهش

در پژوهش حاضر که به روش توصیفی - تحلیلی انجام شده، مقایسه‌ای بین واژگان پایه در خلیجی و ترکی آذربایجانی صورت گرفته است. پیکره پژوهش، شامل داده‌های مستخرج از سامانه اطلس زبانی ایران از زبان خلیجی است. در حال حاضر، در این سامانه داده‌های زبانی ۴ آبادی از آبادی‌های خلیج‌زبان استان مرکزی و ۱۶ آبادی از آبادی‌های خلیج‌زبان استان قم در دسترس است. اطلس زبانی ایران با هدف شناسایی و مستندسازی گونه‌های زبانی ایران و ترسیم نقشه‌های زبانی خودکار از آبادی‌های کشور در پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری در دست تدوین است. گردآوری داده‌های زبانی بر اساس پرسشنامه‌ای مشتمل بر ۱۰۵ واژه و عبارت و ۳۶ جمله انجام شده است. مصاحبه‌کنندگان مطابق شیوه‌نامه اطلس، آزموده‌ها را انتخاب و با روش مصاحبه رودررو، داده‌های پرسشنامه را گردآوری کرده‌اند. ذکر این نکته ضروری است که نگارنده دخالتی در گردآوری داده‌ها نداشته و از داده‌های

1. Yazici, O.
2. Oberling, P.
3. Marquart, J.
4. Köprülü, F.

موجود در سامانه ذکر شده برای انجام پژوهش بهره برده است. در پژوهش حاضر، ۶۴ واژه از پرسشنامه مذکور برای سهولت تحلیل، از لحاظ معنایی در ۷ گروه دسته‌بندی شده‌اند که شامل روابط خویشاوندی (۱۷ مورد)، واژه‌های طبیعت (۱۱ مورد)، گیاهان (۵ مورد)، اعضای بدن (۴ مورد)، حیوانات (۱۰ مورد)، خوراکی‌ها (۴ مورد) و اعداد یک تا ده و سه عدد «بیست»، «صد» و «هزار» (اعدادی که در پرسشنامه اطلس زبانی ایران موجودند) (۱۳ مورد) هستند. برای مقایسه این واژه‌ها با معادل‌های ترکی آذربایجانی، از شمّ زبانی نگارنده و فرهنگ‌های ترکی استفاده شده است. تعداد واژگان بررسی شده در این پژوهش ۱۲۸۰ واژه است.

۴. مبانی نظری

به منظور بررسی و تحلیل داده‌های پیکره پژوهش با هدف مقایسه واژگانی و در نهایت یافتن شباهت‌ها و تفاوت‌های واژگانی بین خلجی و ترکی آذربایجانی، پژوهش خیررتس و همکاران (1994: 3-4) به عنوان چارچوب نظری گزینش شده است. آنها معتقدند که شباهت‌ها و تفاوت‌های واژگانی توجه پژوهشگران را به سوی تنوع واژگانی جلب می‌کند. خیررتس و همکاران (1994) به چهار نوع تنوع واژگانی شامل، تنوع مربوط به معناشناسی^۱، نام‌گذاری^۲، صوری^۳ و بافتی^۴ قائل هستند. هر یک از این موارد به طور مختصر و با ارائه مثال در زیر تعریف می‌شوند:

(۱) تنوع‌های مربوط به معناشناسی: یک عنصر واژگانی معین به مصداق‌های مجزا اشاره می‌کند. به عنوان مثال، واژه pants انگلیسی از طرفی با trousers در این زبان مترادف و به معنای «شلوار» است و از سویی دیگر، به معنای لباس زیر مردانه است که زیر شلوار پوشیده می‌شود.

(۲) تنوع‌های مربوط به نام‌گذاری: یک مصداق با استفاده از مقوله‌های واژگانی مجزا نام‌گذاری می‌شود. برای مثال، مصداقی همچون «شلوار» در انگلیسی یا به عنوان عضوی از

-
1. semasiological
 2. onomasiological
 3. formal
 4. contextual

مقوله واژگانی trousers/pants نام گذاری می‌شود و یا به‌عنوان عضوی از مقوله وابسته مثل jeans/blue jeans

۳) تنوع‌های صوری: یک مصداق خاص را با مقوله‌های مختلف نام گذاری می‌کنند؛ صرف نظر از این که این مقوله‌های واژگانی به مفاهیم متفاوتی متعلق هستند یا خیر.

۴) تنوع‌های بافتی: این دسته از تنوع‌ها به عواملی چون میزان رسمی بودن مکالمه‌ها یا وضعیت جغرافیایی و اجتماعی مشارکان در گفتگوها مربوط است، مانند تفاوت سبکی در دو واژه trousers و pants در زبان انگلیسی بریتانیایی (Geeraerts et al., 1994: 4).

به باور خیررتس و همکاران (1994: 4)، چهار نوع تنوع واژگانی پیوسته به هم هستند و گاهی به‌صورتی پیچیده با هم همپوشانی دارند. آنها در این زمینه این نکته را یادآور می‌شوند که دو نوع تنوع معنانشناسی و نام‌گذاری، تنوع‌هایی مفهومی و معنایی هستند. مورد نخست با مقوله مفهومی واژه‌ها و مورد دوم، با مقوله‌بندی آنها مرتبط است. تنوع بافتی به تفاوت‌های گوینده - محوری^۱ و موقعیت - محوری^۲ می‌پردازد. تفاوت‌های جغرافیایی بین انگلیسی گونه آمریکایی و گونه بریتانیایی نیز، از این نوع تنوع واژگانی است.

در مقاله حاضر، تنها تنوع صوری بین واژگان موردنظر در دو گونه ترکی بررسی می‌شود که بر اساس آن، ممکن است به یک مصداق با مقوله‌های واژگانی متفاوتی اشاره شود.

موضوع دیگری که در این پژوهش به آن پرداخته شده، پدیده تماس زبانی ترکی خلجی با زبان‌های فارسی و ترکی آذربایجانی رایج در روستاهای همجوار با مناطق خلج‌زبان مورد مطالعه است. علت آن است که این روستاهای خلج‌زبان، در همجواری روستاهای ترکی‌زبان و فارسی‌زبان قرار دارند. به باور وینفورد^۳ (2003: 2)، در نتیجه تماس زبان‌ها، صورت گفتاری‌شان شبیه به هم می‌شود. این پدیده منجر به نتایج متفاوتی در زبان‌ها می‌شود، اما اصلی‌ترین آنها قرض‌گیری^۴، به‌ویژه قرض‌گیری واژگانی^۵ است (Capuz, 1977: 87). باوجود این، مطالعات پژوهشگرانی چون توماسون و کافمن^۶ (1988)، هریس و کمپبل^۷

-
1. speaker-related
 2. situation-related
 3. Winford, D.
 4. borrowing
 5. lexical borrowing
 6. Thomason S. G., & Kaufman, T.
 7. Harris, A., & Campbell, L.

(1995) و آیکن‌والد^۱ (2002) نشان می‌دهد که در شرایط مختلف، ساخت‌های دستوری و نحو زبان‌ها نیز در معرض پدیدهٔ قرض‌گیری قرار می‌گیرند. در اینجا، از میان پژوهش‌های ذکر شده، تنها به نتایج حاصل از پژوهش توماسون و کافمن (1988) اشاره می‌شود. آنها برای پدیدهٔ قرض‌گیری، پیوستار زیر را پیشنهاد می‌کنند، با این توضیح که مرز بین بخش‌های مختلف پیوستار قابل تفکیک نیست (Winford, 2003: 74-76).

۱) تماس زبانی اتفاقی^۲؛ ۲) با شدت کم^۳؛ ۳) با شدت زیاد^۴؛ ۴) فشار فرهنگی شدید^۵ و ۵) فشار فرهنگی بسیار شدید^۶.

در اولین نوع تماس، کمترین فشار فرهنگی و انتظار قرض‌گیری واژگانی (واژگان غیر پایه) وجود دارد (Winford, 2003:77). در دو تماس با شدت کم و شدت زیاد، واژه-های نقشی^۷ مانند حروف ربط، جزء قیدی، حروف اضافه، ویژگی‌های فرعی واجی، نحوی، واژگانی و معنایی و احتمالاً، وندهای تصریفی و اشتقاقی قرض‌گیری می‌شوند. ضمائر شخصی، ضمائر اشاره و اعداد و ارقام پایین که از جمله واژگان پایه هستند، از مرحلهٔ سوم به بعد قرض‌گیری می‌شوند. در مرحلهٔ فشار فرهنگی شدید، قرض‌گیری در سطح ویژگی-های اصلی ساختاری زبان است و این موضوع موجب تغییرات نسبتاً کم رده‌شناختی می‌شود. در مرحلهٔ چهارم، قرض‌گیری‌های واجی از مراحل قبلی بیش‌تر هستند. در مرحلهٔ فشار فرهنگی بسیار شدید، ویژگی‌های اصلی ساختاری قرض‌گیری می‌شوند. تغییرات اساسی و مهم رده‌شناختی و حتی آوایی در این مرحله رخ می‌دهند. همچنین، قواعد واژ-واجی^۸ نیز، از زبان قرض‌دهنده به زبان قرض‌گیرنده منتقل می‌شوند (Winford, 2003:74-76). بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که میزان شدت تماس زبان‌ها با میزان قرض‌گیری ویژگی‌ها رابطهٔ مستقیم دارد.

-
1. Aikhenvald, A. Y.
 2. casual contact
 3. slightly more intense contact
 4. more intense contact
 5. strong cultural pressure
 6. very strong cultural pressure
 7. functional words
 8. morphophonemic rules

۵. یافته‌ها

در این بخش، به تحلیل داده‌های موردنظر پژوهش پرداخته می‌شود. همان‌طور که پیشتر نیز ذکر شد، به‌منظور سهولت تحلیل، ۶۴ واژه از پرسشنامهٔ اطلس زبانی ایران، با توجه به مقوله‌های معنایی دسته‌بندی شده‌اند. داده‌های خلیجی نمونه، از دو استان قم و مرکزی در کنار معادل ترکی آذربایجانی ارائه شده‌اند. به‌دلیل محدودیت در حجم مقاله، در بخش تحلیل از ارائهٔ همهٔ داده‌های پیکرهٔ پژوهش صرف‌نظر شده است و از بین اصطلاحات تکراری، تنها یک نمونه به‌طور تصادفی انتخاب و نمایش داده می‌شود. اصطلاحات فارسی در بالای داده‌ها و معادل‌های آنها به خلیجی و ترکی آذربایجانی در زیر آنها ارائه شده‌اند. همچنین، اطلاعات جغرافیایی محلی که معادل‌های خلیجی در آنها به کار رفته، به‌ترتیب شامل نام آبادی، شهرستان و استان موردنظر ذکر شده است. در ستون انتهایی نیز، معادل ترکی آذربایجانی برای مقایسه نوشته شده که در عنوان به‌اختصار «آذربایجانی» به کار رفته است. در زیر هر یک از داده‌ها، علائمی وجود دارند که معنای آنها در اینجا شرح داده می‌شود: نشانهٔ «(?)» حاکی از این است که مصاحبه‌شونده معادل‌های زبان خود را به کار نبرده است و احتمالاً، تحت تأثیر زبان مصاحبه‌کننده که فارسی بوده، همان واژه‌ها را به فارسی بیان کرده است یا اینکه به‌اشتباه معادل دیگری را به کار برده است. در زیر داده‌ها، علامت (+) به معنای شباهت و علامت (-) به معنای تفاوت واژه با معادل ترکی آذربایجانی است. هر جا برای یک واژه دو یا چند معادل وجود داشته باشد، معادل‌ها با نشان ممیز از هم جدا شده‌اند.

ذکر نکاتی نیز در اینجا ضروری است: در تحلیل داده‌ها، تفاوت‌های آوایی واژه‌ها نادیده گرفته شده‌اند. با اینکه گویشوران از هر دو جنس زن و مرد هستند، از عواملی همچون تفاوت‌های جنسیتی، سبک گفتار، طبقهٔ اجتماعی و سایر عوامل اجتماعی صرف‌نظر شده است.

۱-۵. خویش‌واژه‌ها

در پرسشنامهٔ اطلس زبانی ایران، ۱۷ خویش‌واژه وجود دارد. تحلیل داده‌های زبانی نشان می‌دهد که در برخی از اصطلاحات، تنوع تنها در حد تفاوت‌های تلفظی و آوایی است. به‌عنوان مثال، اصطلاح «دختر» در ترکی خلیجی /Giz/ است که معادل آن در ترکی آذربایجانی، در واژه تفاوت دارد و /GIZ/ است (معادل‌های شمارهٔ ۶). دو اصطلاح «پدر» و

«مادر» در هر دو گونه ترکی مشابه هستند. البته، در آبادی «چاهک» از استان قم، اصطلاح /ædæ/ برای «مادر» به کار رفته است که گویشوران را با تغییری در همخوان میانی از /d/ به /t/ برای اصطلاح «خواهر» در همین آبادی و آبادی «بن چنار» از استان مرکزی به کار برده است. اردال^۱ (2004: 166) اذعان می‌کند که /ækæ/ در ترکی باستان به معنای «خواهر بزرگتر» است. به نظر می‌رسد که اصطلاح مذکور به مرور زمان و به واسطه تماس زبانی خلجی با ترکی آذربایجانی، ابتدا تغییر آوایی پیدا کرده و سپس، به کلی با معادل‌های آن در ترکی آذربایجانی جایگزین شده باشد. در داده‌های خلجی دوئرفر (1971: 40)، برای «مادر» معادل /nænæ/ و برای «خواهر»، /badʒu/ به کار رفته‌اند.

(۱) پدر

آذربایجانی	جریک‌آغاج (دستجرد، قم)	باغیک (قم، قم)	بن چنار (آشتیان، مرکزی)
baba ata/ dædæ	baba (+)	dædæ (+)	baba (+)

(۲) مادر

آذربایجانی	چاهک (دستجرد، قم)	سلفچگان (قم، قم)	تلخاب (نفرش، مرکزی)
ana/ nænæ	ædæ (-)	næne/nænæ (+)	nænæ (+)

گویشوران خلجی زبان برای اصطلاح «برادر»، معادل /lala/ را به کار برده‌اند که کاملاً با معادل این اصطلاح در ترکی آذربایجانی متفاوت است و برای این اصطلاح معادل‌های /gærdæf/ یا /gardaf/ به کار می‌رود. تیتزه^۲ (2002: 544) /dadaf/ را به معنای «برادر» به کار برده و به صورت کوتاه‌شده آن یعنی /dada/ نیز اشاره کرده است. هادی (۱۳۸۶: ۴۳۷) نیز، در فرهنگ لغت خود اذعان می‌کند که /dadaf/ صورت تحبیبی /dada/ است و به معنای «پدر مهربان» نیز، در ترکی به کار می‌رود. این صورت، بعدها به معنای «برادر بزرگ‌تر» نیز آمده است. از بین گویشوران ۱۶ آبادی خلج زبان استان قم، گویشوران ۵ آبادی اصطلاح /dadaf/ را به کار برده‌اند که احتمالاً کاربرد آن تحت تأثیر ترکی آذربایجانی است.

1. Erdal, M.

2. Tietze, A.

۳) برادر

فیض آباد (آشتیان، مرکزی)	ونارچ (قم، قم)	زیزگان (دستجرد، قم)	آذربایجانی
lala (-)	lala (-)	dadaʃ (+)	gærdæʃ/gardaʃ/ dadaʃ

۴) خواهر

بن چنار (آشتیان، مرکزی)	تلخاب (تفرش، مرکزی)	ونارچ (قم، قم)	چاهک (دستجرد، قم)	آذربایجانی
ætæ (-)	badʒə (+)	badʒə (+)	ætæ (-)	badʒɪ

۵) پسر

محسن آباد (آشتیان، مرکزی)	باغیک (قم، قم)	آذربایجانی
oʊʊl (+)	oʊʊl (+)	oʊʊl/oʊʊlan

۶) دختر

بن چنار (آشتیان، مرکزی)	سلفچگان (قم، قم)	چاهک (دستجرد، قم)	آذربایجانی
giz (+)	kal (?)	giz (+)	GIZ

برای دو اصطلاح «پسر» و «دختر» با اندکی تفاوت آوایی، معادل‌های مشابه در هر دو گونه ترکی به کار رفته است، اما در یک مورد معادل /kal/ برای «دختر» مشاهده می‌شود که معادل اصطلاح «بچه» در خلجی است و گویشور احتمالاً به اشتباه آن را به کار برده است. عکس این مورد نیز، در آبادی سلفچگان برای اصطلاح «بچه» به کار رفته که گویشور از اصطلاح /oʊʊl/ به معنای «پسر» استفاده کرده که علت آن احتمالاً خطای گویشور و غفلت مصاحبه‌کننده است. معادل «بچه» نیز، در خلجی کاملاً با معادل آن در ترکی آذربایجانی متفاوت است.

۷) بچه

محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)	سلفچگان (قم، قم)	سرخده (دستجرد، قم)	آذربایجانی
kal	ovul	kal	ufax
(-)	(?)	(-)	

۸) عمو

فیض‌آباد (آشتیان، مرکزی)	باغیک (قم، قم)	آذربایجانی
æme	æme	æmø
(+)	(+)	

۹) دایی

تلخاب (تفرش، مرکزی)	باغیک (قم، قم)	آذربایجانی
daji	daji	daji
(+)	(+)	

۱۰) عمه

محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)	فتح‌آباد (قم، قم)	موشکیه (دستجرد، قم)	آذربایجانی
æmme	æmme	bibi	æmmæ/ bibi
(+)	(+)	(+)	

۱۱) خاله

بن‌چنار (آشتیان، مرکزی)	قره‌سو (قم، قم)	سفیدآله (دستجرد، قم)	آذربایجانی
xale	xale	xala	xala
(+)	(+)	(+)	

معادل‌های «عمو»، «دایی»، «عمه» و «خاله» صرف‌نظر از تفاوت‌های آوایی در هر دو گونه ترکی مشابه‌اند.

۱۲) زن

تلخاب (تفرش، مرکزی)	منصورآباد (دستجرد، قم)	آذربایجانی
ciji	ciji	arvad
(-)	(-)	

برای اصطلاح «زن»، معادلی متفاوت از معادل ترکی آذربایجانی در خلجی استفاده می‌شود.

۱۳ شوهر

آذربایجانی	ونارچ (قم، قم)	بن چنار (آشتیان، مرکزی)	فیض آباد (آشتیان، مرکزی)
ær	hær	hær	ær
	(+)	(+)	(+)

در برخی از واژه‌هایی که با واکه آغاز می‌شوند، در خلجی همخوان /h/ در ابتدای واژه به کار می‌رود. جمراسی (۱۳۹۲: ۴) اشاره می‌کند که این ویژگی از ترکی آغازین (قبل از ترکی قدیم قرون ۶-۷ میلادی) در این زبان باقی مانده است. این ویژگی در ترکی آذربایجانی کم‌رنگ شده است. گویشور از آبادی «فیض آباد»، تحت تأثیر ترکی آذربایجانی از معادل /ær/ به جای /hær/ استفاده کرده است.

۱۴ داماد

زیزگان	جریک‌آغاچ	ونارچ	فیض آباد	محسن آباد	تلخاب
آذربایجانی	(دستجرد، قم)	(قم، قم)	(آشتیان، مرکزی)	(آشتیان، مرکزی)	(نفرش، مرکزی)
curæcæn	cedæcæn	damad	cidæjɪ	damad	curæcæn
	(+)	(-)	(-)	(-)	(+)

در خلجی، برای «داماد» از معادل /cidæjɪ/ استفاده می‌شود که با معادل این اصطلاح در ترکی آذربایجانی متفاوت است.

۱۵ عروس

آذربایجانی	سفت (دستجرد، قم)	ونارچ (قم، قم)	محسن آباد (آشتیان، مرکزی)
ɟælin	cælin	ærus	cælin
	(+)	(-)	(+)

معادل‌های اصطلاح «عروس» برای هر دو گونه ترکی با تفاوت‌های آوایی، مشابه هستند.

۱۶) پدربزرگ (پدر پدر) / پدربزرگ (پدر مادر)

فیض آباد (آشتیان، مرکزی)	تلخاب (تفرش، مرکزی)	احمدآباد (دستجرد، قم)	اسفید (دستجرد، قم)	زیرگان (دستجرد، قم)	چاهک (دستجرد، قم)	آذربایجانی
baba dʒan (-)	tata (-)	baba (-)	baba dʒan (-)	bidic baba/ dædæ (-)	tata (-)	bojuc baba

در خلجی، برای اصطلاح «پدربزرگ» در هر دو مورد، دو معادل /tata/ و /bidic/ baba به کار گرفته می‌شود. مورد اول با معادل ترکی آذربایجانی متفاوت است، این در حالی است که مورد دوم به نظر می‌رسد ترجمه «پدربزرگ» باشد که به ترجمه آن در ترکی آذربایجانی شباهت دارد.

۵-۱-۲. واژه‌های طبیعت

تعداد واژه‌های مربوط به طبیعت در پرسشنامه اطلس زبانی ایران ۱۱ واژه است. معادل‌های خلجی این واژه‌ها، صرف‌نظر از تفاوت‌های آوایی، شبیه معادل آنها در ترکی آذربایجانی هستند. برای اصطلاح‌های «خورشید»، «روز»، «باد» و «ستاره»، تعداد کمی از گویشوران در هر دو استان، معادل‌های فارسی را به کار برده‌اند. در یکی از آبادی‌های استان قم نیز، برای اصطلاح «شب» معادل فارسی /ʃam/ استفاده شده که مطابق اثر حسن دوست (۱۳۹۳: ۱۸۳۲)، واژه‌ای فارسی است.

۱) خورشید

بن چنار (آشتیان، مرکزی)	محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)	احمدآباد (دستجرد، قم)	اسفید (دستجرد، قم)	سلفچگان (قم، قم)	آذربایجانی
cin (+)	xorid (-)	xorʃid (-)	cinæʃ (-)	cin (+)	jun

همانطور که اشاره شد، همخوان /h/ در ابتدای برخی از واژه‌هایی که با واکه آغاز می‌شوند، مانند معادل‌های مربوط به دو اصطلاح «ماه» و «آتش» مشاهده می‌شود. در استان

قم و در یک مورد، گویشور معادل فارسی را به کار برده است. در استان مرکزی نیز، در یک مورد گویشور تحت تأثیر زبان ترکی آذربایجانی، همخوان /h/ را از ابتدای واژه حذف کرده است. در سایر موارد، صرف نظر از تفاوت‌های آوایی، معادل‌های مشابه در هر دو گونه ترکی مشاهده می‌شوند.

۲) ماه

آذربایجانی	موشکیه (دستجرد، قم)	ونارچ (قم، قم)	تلخاب (تفرش، مرکزی)	محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)
aj	mah	haj	haj	aj
	(-)	(-)	(-)	(+)

۳) ستاره

آذربایجانی	قره‌سو (قم، قم)	سفت (دستجرد، قم)	بن‌چنار (آشتیان، مرکزی)	محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)
ulduz	setare	jylduz	julduz	setare
	(-)	(+)	(+)	(-)

۴) شب

آذربایجانی	فتح‌آباد (قم، قم)	موجان (دستجرد، قم)	فیض‌آباد (آشتیان، مرکزی)
jedzæ	ʃam	cetʃæ	cetʃæ
	(-)	(+)	(+)

۵) روز

آذربایجانی	زیزگان (ستجرد، قم)	موشکیه (ستجرد، قم)	باغیک (قم، قم)	محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)
junuz	cin	ruz	cindiz	cindiz
	(-)	(-)	(+)	(+)

۶) باد

آذربایجانی	موشکیه (دستجرد، قم)	قره‌سو (قم، قم)	بن‌چنار (آشتیان، مرکزی)
jel	bad	jel	jel
	(-)	(+)	(+)

۷) آتش

تلخاب (تفرش، مرکزی)	منصورآباد (دستجرد، قم)	آذربایجانی
hot	hot	ot
(+)	(+)	

۸) خاک

فیض‌آباد (آشتیان، مرکزی)	احمدآباد (دستجرد، قم)	آذربایجانی
torpaG	torpax	torpax
(+)	torpaK	torpaK
	(+)	

۹) باران

تلخاب (تفرش، مرکزی)	سرخده (دستجرد، قم)	آذربایجانی
jaKUF	jaKUF	jaGəF
(+)	(+)	

۱۰) برف

محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)	فتح‌آباد (قم، قم)	آذربایجانی
gar	gar	ɣar
(+)	(+)	

۱۱) سنگ

بن‌چنار (آشتیان، مرکزی)	ونارچ (قم، قم)	آذربایجانی
taʃ	taʃ	daʃ
(+)	(+)	

۳-۱-۵. واژه‌های گیاهان

در پرسشنامهٔ اطلس زبانی ایران، ۵ واژه مربوط به مقولۀ گیاهان است. معادل‌های «چوب» و «درخت» در خلجی و ترکی آذربایجانی مشابه هستند. در ابتدای واژه‌های این دو اصطلاح در خلجی، مطابق ویژگی آوایی که در بخش‌های قبلی ذکر شد، همخوان /h/ وجود دارد (/haxadʒ/ در خلجی در مقابل /axadʒ/ در آذربایجانی). باوجوداین، در چند مورد

گویشوران تحت تأثیر ترکی آذربایجانی این همخوان را از ابتدای واژه حذف کرده‌اند. در مورد «درخت» نیز، چند مورد به کارگیری معادل فارسی واژه مشاهده می‌شود. باوجوداین، نکته جالب این است که حتی همین گویشوران نشانه جمع زبان خود را که همان /-lar/ یا /-lær/ است، برای معادل‌های فارسی نیز استفاده می‌کنند، برای مثال، معادل «درخت‌ها» را /deræx-lær/ گفته‌اند. برای اصطلاح «برگ»، همه گویشوران به جز یکی از آبادی «تلخاب» در استان مرکزی، معادل فارسی با اندکی تفاوت آوایی، یعنی /bælj/ را به کار برده‌اند. در آبادی «تلخاب»، معادل ترکی «برگ» استفاده شده است. واژه «گل» ریشه‌ای فارسی دارد (حسن دوست، ۱۳۹۳: ۲۴۲۶) که در زبان ترکی نیز به کار می‌رود. در خلجی هم، با اندکی تغییرات آوایی همین معادل استفاده می‌شود.

(۱) چوب

آذربایجانی	اسفید (دستجرد، قم)	فتح‌آباد (قم، قم)	فیض‌آباد (آشتیان، مرکزی)
avɑdʒ	ɑvɑtʃ	hɑvɑdʒ	ɑvɑtʃ
	(+)	(+)	(+)

(۲) برگ

آذربایجانی	موجان (دستجرد، قم)	بن‌چنار (آشتیان، مرکزی)	تلخاب (تفرش، مرکزی)
jærpɑy	bælj	bærj	jɑrpɤ
	(-)	(-)	(+)

(۳) گل

آذربایجانی	موجان (دستجرد، قم)	فیض‌آباد (آشتیان، مرکزی)
gul	gul/gol	gol/gul
	(+)	(+)

۴) درخت

منصورآباد (دستجرد، قم)	زیزگان (دستجرد، قم)	چاهک (دستجرد، قم)	باغیک (قم، قم)	بن چنار (آشتیان، مرکزی)	تلخاب (تفرش، مرکزی)	فیض آباد (آشتیان، مرکزی)
akadʒ	(-)nahal	akadʒ (+)	hakadʒ (+)	(-)deræxt	tʃinar (-)	(+)hakadʒ

۵) درخت‌ها

منصور- آباد (دستجرد، قم)	زیزگان (دستجرد، قم)	چاهک (دستجرد، قم)	باغیک (قم، قم)	بن چنار (آشتیان، مرکزی)	تلخاب (تفرش، مرکزی)	فیض آباد (آشتیان، مرکزی)
akadʒ	nahal- lar	akadʒ -lar	hakadʒ -lar	deræxt- lar	tʃinar -lar	hakadʒ- lar
(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	(-)	(+)

۵-۱-۴. اندام‌واژه‌ها

اندام‌واژه‌ها در پرسشنامه، ۴ واژه هستند. بررسی داده‌های پیکره پژوهش نشان می‌دهد که تفاوت معادل‌های این اصطلاحات در دو گونه ترکی، آوایی است، البته به جز تنها یک مورد که در آن گویشوراز معادل فارسی «چشم» استفاده کرده است.

۱) چشم

آذربایجانی	باغیک (قم، قم)	موجان (دستجرد، قم)	محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)
ʃɹz	ʃeʃm (-)	cez (+)	cez (+)

۲) دهان

آذربایجانی	سفیدآله (دستجرد، قم)	احمدآباد (دستجرد، قم)	بن چنار (آشتیان، مرکزی)
ayız	agız (+)	agz (+)	agez (+)

۳) زبان

آذربایجانی	فتح‌آباد (قم، قم)	محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)
dil	til (+)	til (+)

۴) خون

آذربایجانی	سفت (دستجرد، قم)	فیض‌آباد (آشتیان، مرکزی)
jan	Gan (+)	Gan (+)

۵-۱-۵. واژه‌های حیوانات

در پرسشنامه اطلس زبانی ایران، واژه‌های مربوط به مقوله حیوانات ۱۰ واژه است. از بین معادل‌های خلجی در مقایسه با معادل‌های ترکی آذربایجانی، دو اصطلاح «گرگ» و «مرغ» تنوع‌های واژگانی نشان می‌دهند. در بقیه موارد صرفاً تفاوت‌های آوایی مشاهده می‌شود. البته در یک آبادی در استان قم، برای اصطلاح «گرگ» گویشور /curt/ و /gurt/ را به کار برده است که با اندکی تغییرات آوایی، شبیه معادل آن در ترکی آذربایجانی است، در حالی که معادل این اصطلاح در خلجی /biri/ است. همچنین، در استان مرکزی برای «مرغ» معادل /tujuG/ استفاده شده که با کمی تغییرات آوایی، به معادل ترکی آذربایجانی شبیه است. این در حالی است که معادل آن در خلجی /cidic/ یا /citic/ است. علاوه بر این، در همین استان، واژه «میش» نیز تحت تأثیر ترکی تغییر کرده است. به اعتقاد حسن دوست (۱۳۹۳: ۱۱۳۳ و ۲۰۵۰) و هادی (۱۳۸۶: ۴۱۶)، اصطلاح‌های «خروس» و «قاطر» واژه‌هایی فارسی هستند. کاربرد این دو اصطلاح در ترکی آذربایجانی و خلجی نشان می‌دهد که در هر دو گونه ترکی، این دو اصطلاح از فارسی قرض‌گیری شده‌اند.

۱) گاو

آذربایجانی	سرخده (دستجرد، قم)	فیض‌آباد (آشتیان، مرکزی)
inæj/ siyir	siGir (+)	siGer (+)

۲) بز

محسن آباد (آشتیان، مرکزی)	قره‌سو (قم، قم)	آذربایجانی
ætʃtʃɪ (+)	ætʃtʃɪ (+)	ʃetʃə

۳) بره

محسن آباد (آشتیان، مرکزی)	بن‌چنار (آشتیان، مرکزی)	اسفید (دستجرد، قم)	آذربایجانی
bozgale (?)	goze (+)	goze (+)	GUZU

۴) میش

بن‌چنار (آشتیان، مرکزی)	چاهک (دستجرد، قم)	آذربایجانی
gojon (+)	gon (+)	GUJUN

۵) گرگ

محسن آباد (آشتیان، مرکزی)	تلخاب (تفرش، مرکزی)	سلفچگان (قم، قم)	جریک‌آغاج (دستجرد، قم)	آذربایجانی
gurt (?)	bırı (-)	bırı (-)	curt (?)	yard/ džanavar

۶) قاطر

تلخاب (تفرش، مرکزی)	ونارچ (قم، قم)	آذربایجانی
gater (+)	gater (+)	gater

۷) سگ

فیض‌آباد (آشتیان، مرکزی)	قره‌سو (قم، قم)	آذربایجانی
-----------------------------	-----------------	------------

	it (+)	it (+)	it/cʰpæc		
				۸) مرغ	
	محسن آباد (آشتیان، مرکزی) tojug (۴)	فیض آباد (آشتیان، مرکزی) cidic (-)	باغیک (قم، قم) citic (-)	موشکیه (دستجرد، قم) tavuɤ (۴)	آذربایجانی towux

				۹) خروس
	تلخاب (تفرش، مرکزی) xorus (+)	قره سو (قم، قم) xorus (+)		آذربایجانی xoruz

						۱۰) کبوتر	
	بین چنار (آشتیان، مرکزی) cæbutær (۴)	تلخاب (تفرش، مرکزی) cocærtʃic (+)	باغیک (قم، قم) cæbutær (۴)	سلفچگان (قم، قم) cæftær (۴)	چاهک (دستجرد، قم) jæværtʃin (+)	منصورآباد (دستجرد، قم) cecærtʃic (+)	آذربایجانی jɤwærtʃ in

در حالی که معادل «کبوتر» در خلجی /cocærtʃic/ است و در داده‌های دوئرفر (: 1971
44) نیز همین معادل با تفاوت واکه‌ای ذکر شده است، برخی از گویشوران معادل‌های فارسی
را بیان کرده‌اند.

۵-۱-۶. واژه‌های خوراکی‌ها

در واژه‌های پرسشنامه، ۴ واژه به خوراکی‌ها مربوط می‌شوند. از این میان، فقط «نان» که معادل خلجی آن /hicmæc/ است، با معادل ترکی آذربایجانی (/ʃoræc/) تفاوت دارد. به گفته حسن دوست (۱۳۹۳: ۷۳۵ و ۳۵۴)، واژه‌های «پنیر» و «بادام» فارسی هستند و کاربرد آنها در هر دو گونه ترکی نشانه قرض‌گیری از فارسی است. برای دو واژه «جو» و «نان» یک مورد کاربرد معادل فارسی مشاهده می‌شود.

۱) جو

محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)	بن‌چنار (آشتیان، مرکزی)	جریک‌آغاج (دستجرد، قم)	آذربایجانی
dʒo (۴)	arpa (+)	arpa (+)	arpa

۲) بادام

تلخاب (تفرش، مرکزی)	قره‌سو (قم)	آذربایجانی
badam (+)	badam (+)	badam

۳) نان

تلخاب (تفرش، مرکزی)	فیض‌آباد (آشتیان، مرکزی)	جریک‌آغاج (دستجرد، قم)	آذربایجانی
محسن‌آباد (آشتیان، مرکزی)	ʃicmæc (-)	icmæc (-)	ʃoræc
ʃferej (۴)		hicmæc (-)	

۴) پنیر

بن‌چنار (آشتیان، مرکزی)	منصورآباد (دستجرد، قم)	آذربایجانی
pænir (+)	pænir (+)	pænir

۵-۱-۷. اعداد

معادل اعداد در خلجی و ترکی آذربایجانی مشابه هم هستند. تنها در یک مورد و برای عدد «یک»، گویشور تحت تأثیر زبان فارسی معادل فارسی را بیان کرده است.

(۱) یک

آذربایجانی	زیزگان (دستجرد، قم)	تلخاب (نفرش، مرکزی)	بن چنار (آشتیان، مرکزی)	محسن آباد (آشتیان، مرکزی)
bir	bi (+)	bi (+)	bir (+)	jec (۴)

(۲) دو

آذربایجانی	فتح آباد (قم، قم)	فیض آباد (آشتیان، مرکزی)
ici	æcce (+)	æcce (+)

(۳) سه

آذربایجانی	فتح آباد (قم، قم)	تلخاب (نفرش، مرکزی)
uʃ	uʃ (+)	uʃ (+)

(۴) چهار

آذربایجانی	سرخده (دستجرد، قم)	تلخاب (نفرش، مرکزی)
dort	tort (+)	tort (+)

(۵) پنج

آذربایجانی	باغیک (قم، قم)	بن چنار (آشتیان، مرکزی)
beʃ	beʃ (+)	beʃ (+)

۶ شش

فیض آباد (آشتیان، مرکزی)	چاهک (دستجرد، قم)	آذربایجانی
alta	alta	altı
(+)	(+)	

۷ هفت

تلخاب (تفرش، مرکزی)	ونارچ (قم، قم)	آذربایجانی
jetı	jetı	jeddi
(+)	(+)	

۸ هشت

فیض آباد (آشتیان، مرکزی)	اسفید (دستجرد، قم)	آذربایجانی
sæcciz	sæcciz	sæcciz
(+)	(+)	

۹ نه

تلخاب (تفرش، مرکزی)	موجان (دستجرد، قم)	آذربایجانی
toGGUZ	toGGUZ	doggoz
(+)	(+)	

۱۰ ده

بن چنار (آشتیان، مرکزی)	سفیدآله (دستجرد، قم)	آذربایجانی
on	on	on
(+)	(+)	

۱۱ بیست

بن چنار (آشتیان، مرکزی)	اسفید (دستجرد، قم)	آذربایجانی
ijirmi	jirmi	jirmi
(+)	(+)	

۱۲ صد

فیض آباد (آشتیان، مرکزی)	اسفید (دستجرد، قم)	آذربایجانی
juz	juz	juz
(+)	(+)	

	(۱۳) هزار	
تلخاب (تفرش، مرکزی)	اسفید (دستجرد، قم)	آذربایجانی
min	min	min
(+)	(+)	

۶. بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر، معادل‌های خلجی ۶۴ واژه از ۱۰۵ واژه موجود در پرسشنامه اطلس زبانی ایران بررسی و پس از دسته‌بندی معنایی آنها در ۷ گروه، با معادل‌های ترکی آذربایجانی آنها مقایسه شدند. در سامانه اطلس زبانی ایران، داده‌های خلجی ۴ آبادی از استان مرکزی و ۱۶ آبادی از استان قم در دسترس هستند. مقایسه معادل‌های خلجی اصطلاحات خویشاوندی با ترکی آذربایجانی نشان می‌دهد که در برخی از آنها تنها تفاوت‌های تلفظی و آوایی وجود دارد که گاهی این تفاوت آوایی محدود به واکه است، مانند معادل اصطلاح «دختر». این در حالی است که پاره‌ای از معادل‌ها، مانند موارد «برادر»، «بیچه»، «زن» و «داماد»، تفاوت‌های واژگانی دارند و نشانگر تنوع صوری هستند. معادل واژه‌های طبیعت بدون در نظر گرفتن تفاوت‌های آوایی در هر دو گونه ترکی مشابه هستند. در مجموعه اصطلاحات مربوط به مقوله گیاهان، معادل‌های «درخت» و «چوب» با اندکی تفاوت آوایی در هر دو گونه ترکی مشابه هستند. این در حالی است که گویشوران برای اصطلاح «برگ» معادلی را به کار برده‌اند که با معادل ترکی آذربایجانی آن کاملاً متفاوت و با اندکی تفاوت آوایی، شبیه معادل آن در فارسی است. نکته جالب توجه این است که گویشوران نشانه جمع خلجی را حتی در معادل‌های فارسی هم به کار برده‌اند. معادل خلجی و ترکی آذربایجانی واژه‌های مربوط به اعضای بدن، صرف‌نظر از تفاوت‌های آوایی مشابه هستند. در بین معادل‌های مربوط به حیوانات، تنها دو واژه «گرگ» و «مرغ» از لحاظ واژگانی با معادل‌های آنها در ترکی آذربایجانی نشانگر تنوع صوری هستند؛ واژه‌های دیگر صرفاً تفاوت آوایی دارند. از ۴ واژه مربوط به خوراکی‌ها، معادل خلجی واژه «نان» با معادل آن در ترکی آذربایجانی متفاوت است. در مورد اعداد نیز، معادل‌ها در هر دو گونه ترکی مشابه هستند.

زبان خلجی‌زبانان مناطق بررسی‌شده در نتیجه تماس با گویشوران فارسی‌زبان یا ترکی‌زبان آبادی‌های همجوار تحت تأثیر گرفته است. این موضوع در استفاده از صورت‌های

فارسی یا ترکی واژه‌ها به جای معادل‌های خلیجی قابل مشاهده است. به عنوان مثال، در اصطلاحات روابط خویشاوندی، معادل ترکی واژه‌هایی همچون «برادر» و «داماد» به جای معادل خلیجی آنها استفاده شده است. این تأثیر گرفتن حتی در حد قواعد آوایی نیز دیده می‌شود. برای مثال، ویژگی آوایی بارز خلیجی، یعنی وجود همخوان /h/ آغازین در ابتدای برخی از واژه‌هایی که با واکه آغاز می‌شوند، تحت تأثیر ترکی آذربایجانی دچار تحول می‌شود که این مسئله به حذف این همخوان از ابتدای برخی از واژه‌های ذکر شده منجر شده است. در مورد تأثیر فارسی نیز، گویشوران از معادل‌های فارسی به جای معادل‌های خلیجی برای برخی از اصطلاحات استفاده کرده‌اند. نمونه آن استفاده از معادل فارسی برای واژه «کبوتر» است. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها حاکی از این است که تماس زبانی گویشوران خلیجی با گویشوران ترکی و فارسی که در آبادی‌های همجوار زندگی می‌کنند، از یک سو، از نوع «شدت کم» به حساب می‌آید، زیرا هنوز تعداد زیادی از معادل‌های خلیجی برای اصطلاحات مدنظر در بین گویشوران به کار می‌رود. از سویی دیگر، مشاهده می‌شود که در پاره‌ای از مواقع، حتی برخی واژه‌های بنیادی مثل بعضی از اصطلاحات خویشاوندی نیز، از زبان‌های مذکور قرض‌گیری شده‌اند. از این رو است که می‌توان در این موارد، تماس زبانی از نوع «با شدت زیاد» را متصور شد.

تعارض منافع

تعارض منافع ندارم.

ORCID

Pooneh Mostafavi <http://orcid.org/0000-0002-0958-9240>

منابع

امینی، رضا. (۱۴۰۰). تحلیل و بررسی تنوع واژگانی در آبادی‌های شهرستان خرم‌آباد. *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۶(۱)، ۱۰۳-۱۲۸.

<https://doi.org/10.22124/plid.2021.18724.1518>

حسن دوست، محمد. (۱۳۹۳). *فرهنگ ریشه‌شناختی زبان فارسی* (جلدهای ۱، ۲، ۳، ۴) (چاپ دوم). تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

حسن‌لی، کاووس. (۱۳۹۰)، بازشناسی پیوند صفاشهری‌ها با خلیج‌ها و قشقایی‌ها. فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین، ۱(۱)، ۱۴۸-۱۲۶.

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.2345217.1390.1.1.5.8>

جمراسی، علی‌اصغر. (۱۳۹۲). خلیج تیلی گرامری آشنایی با دستور زبان خلجی.

https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://turuz.com/storage/Language/2014/0799_Dil_Xelec_Tili_Grameri_Ali_Asgher_Cemrasi_Fars_Ebced_Urmu_Turuz_2014.pdf

دالوند، حمیدرضا. (۱۳۹۸). خلیج. دایره‌المعارف بزرگ اسلامی (جلد ۲۲). تهران: مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی.

<https://www.cgie.org.ir/fa/article/240792>

رستم‌بیک تفرشی، آتوسا. (۱۳۹۵). اطلس گویشی و اندازه‌گیری فاصله‌های گویشی در استان همدان. جستارهای زبانی، ۷(۱)، ۵۸-۳۹.

<http://lrr.modares.ac.ir/article-14-5120-fa.html>

فتاحی‌پور، مجید. (۱۳۹۵). دگرگونی گویش خلجی در برخورد با فارسی تهرانی. نشریه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین، ۶(۲)، ۷۶-۵۷.

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.2345217.1395.6.2.4.4>

مصطفوی، پونه. (۱۴۰۲). شباهت‌ها و تفاوت‌های واژگانی در ترکی رایج در کرمان و ترکی آذری تبریزی. زبان پژوهی، ۱۵(۴۶)، ۱۸۶-۱۴۹.

<https://doi.org/10.22051/jlr.2022.39299.2147>

مقدم، محمد. (۱۳۱۸). گویش‌های وفس و آشتیان و تفرش. ایران کوده، ۱۱، ۱۸۴-۹.

واشقانی فراهانی، عبدالله. (۱۳۹۱). مبانی دستور زبان خلجی. تهران: نشر وانیا.

هادی، اسماعیل. (۱۳۸۶). لغتنامه جامع اتیمولوژیک ترکی - فارسی دیل دنیز. تبریز: نشر اختر.

هیث، جواد. (۱۳۸۰). سیری در تاریخ زبان و لهجه‌های ترکی (چاپ سوم). تهران: نشر پیکان.

References

- Aikhenvald, A. Y. (2002). *Language Contact in Amazonia*. New York: Oxford University Press.
- Amini, R. (2021). Lexical variation in villages Khorramabad. *Persian Language and Iranian Dialects*, 6(1), 103-128. [In Persian]
<https://doi.org/10.22124/plid.2021.18724.1518>
- Bosnali, S. (2016). The Khalaj people and their language. In S. Eker & Ü. Ç. Şavk (Eds.), *Endangered Turkic languages II A: Case studies*. (Vol. 2) (pp. 271-292). Ankara. Astana: International Turkic Academy.

- Capuz, J. G. (1997). Towards a typological classification of linguistic borrowing (Illustrated with anglicisms in Romance languages). *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 10(10), 81-94
- Dalvand, H. R. (2019). Khalaj. The *Encyclopedia Islamica* (Vol. 22). Tehran: Iranian and Islamic Research Center. [In Persian]
<https://www.cgie.org.ir/fa/article/240792>
- Doerfer, G. (1968). Das Chaladsch—eine archaische Türkssprache in Zentralpersien [Khalaj, an archaic Turkic language in Central Persia]. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft: ZDMG*. 118. Leipzig: Martin Luther University. 79-112.
- Doerfer, G., Heschke W., Scheinhardt H., & Tezcan S. (1971). *Kalaj Materials*. Uralic and Altaic Series 115. Bloomington: Indiana University Publications.
- Doerfer, G., & Tezcan S. (1994). Folklore-texte der Chaladsch. *Turcologica*, 19. Budapest: Wiesbaden: Harrassowitz.
- Doerfer, G. (1998). Turkic languages of Iran. In L. Johanson & É. Á. Csató (Eds.), *The Turkic languages*, (pp. 273-282). London and New York: Routledge.
- Erdal. M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden, Boston: Brill.
- Fatahipour, M. (2016). Khalaj language change in contact with Tehrani Persian. *Journal of Iranian Regional Languages and Literature*, 6(2), 57-76. [In Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.2345217.1395.6.2.4.4>
- Geeraerts, D., Grondelaers, S., & Bakema, P. (1994). *The Structure of Lexical Variation: Meaning, Naming, and Context*. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Hadi, E. (2007). *The Comprehensive Turkic-Persian Dictionary of Etymology Dil Deniz*. Tabriz: Akhtar Publication. [In Persian]
- Harris, A., & Campbell, L. (1995). *Historical Syntax in Cross-linguistic Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hasanali, K. (2011). Redetection in connection of Safa-Shahris with Khalajs and Ghashghayees. *Journal of Iranian Regional Languages and Literature*, 1(1), 126-148. [In Persian]
<https://dorl.net/dor/20.1001.1.2345217.1390.1.1.5.8>
- Hasandust, M. (2014). *Etymology Dictionary of Persian* (Vol. 1,2,3, and 4) (2nd Ed.). Tehran: Persian Language and Literature Academy. [In Persian]

- Hey'at, J. (2001). *A Survey of the History of Turkish Language and Dialects*. Tehran: Peykan Publication. [In Persian]
- Jemrasi, A. A. (2013). *Khalaj Grammar*. Self-published. [In Persian]
https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://turuz.com/storage/Language/2014/0799_Dil_Xelec_Tili_Grameri_Ali_Asgher_Cemrasi_Fars_Ebced_Urmu_Turuz_2014.pdf
- Kiral, F. (2000). Reflections on -miş in Khalaj. In L. Johanson & B. Utas (Eds.), *Evidentials: Turkic, Iranian and Neighboring Languages (Empirical Approaches to Language Typology 24)* (pp. 89-102). The Hague: de Gruyter.
- Kornfilt, J. (2009). Turkish and the Turkic Languages. In B. Comrie (Ed.). *The World's Major Languages* (pp. 519-544). London: Routledge.
- Köprülü, F. (1977). Halaç. *İslam Ansiklopedisi*, V/I. 109-116.
- Johanson, L. (1998). The history of Turkic. In L. Johanson & É. Á. Csató (Eds.), *The Turkic Languages*, (pp. 81-125). London: Routledge.
- Johanson, L. (2006). Azerbaijani. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. In K. Brown (Eds.) (2nd Ed.) (pp. 635-638). Amsterdam: Elsevier.
- Johanson, L. (2010). Historical, cultural, and linguistic aspects of Turkic-Iranian contiguity. In L. Johanson & C. Bulut (Eds.), *Turkic-Iranian Contact Areas: Historical and Linguistic Aspects*, (pp. 2-14). Harrassowitz Verlag: Wiesbaden.
- Johanson, L. (2022). The history of Turkic. In L. Johanson and É. Á. Csató (Eds.), *The Turkic Languages* (2nd Ed.) (pp. 81-125). London: Routledge.
- Johanson, L. (2021). *Turkic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marquart, J. (1901). *Erānšahr nach der Geographie des Ps. Moses Xorenaci*. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.
- Minorsky, V. (1940). The Turkish dialect of Khalaj. *Bulletin of the School of Oriental Studies*, 10(2), 417-437.
- Moghaddam, M. (1939). Vafs, Ashtian and Tafresh Dialects. *Irankude Appendix*, 11, 9-184. [In Persian]
- Mostafavi, P. (2023). Lexical similarities and differences between Kerman Turkic and Azeri Turkic (Tabriz Variety). *Journal of Language Research*, 15(46), 149-186. [In Persian]
<https://doi.org/10.22051/jlr.2022.39299.2147>
- Oberling, P. (2010). The Turkic peoples of Iran. In M. Bainbridge (Eds.), *The Turkic People of the World* (pp.145-158). New York: Routledge.

- Ragagnin, E. (2020). Major and minor Turkic language islands in Iran with a special focus on Khalaj. *Iranian Studies*.
<https://www.tandfonline.com/loi/cist20>
DOI: 10.1080/00210862.2020.1740881
- Rostambeik Tafreshi, A. (2016). Dialect atlas and measuring dialect distance in Hamedan. *Language Related Research*, 7(1), 39-58. [In Persian]
<http://lrr.modares.ac.ir/article-14-5120-fa.html>
- Thomason, S. G., & Kaufman, T. (1988). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*, Berkeley: University of California Press.
- Tietze, A. (2002). *Tarihi ve Etymolojik Türkrkiye Türkçesi Lugati*. Istanbul: Simurg.
- Vasheghani Farahani, A. (2012). *Principles of Khalaj Grammar*. Tehran: Vania Publication. [In Persian]
- Winford, D. (2003). *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Yazıcı, O. (2006). Gilçayların Menşei. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, IV(1), 31-49.

استناد به این مقاله: مصطفوی، پونه. (۱۴۰۳). مقایسه‌ای واژگانی میان خلجی و ترکی آذربایجانی. *علم زبان*،

doi: 10.22054/lr.2024.79164.1645 .۱۷۸-۱۴۱، (۲۰) ۱۱

Language Science is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.